

***Verba dicendi* și mecanismul metaforei în limbile română și spaniolă**

Alina-Viorela PRELIPCEAN

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România

Abstract: This paper, part of a more elaborated study, attempts to highlight that category of verbs – usually considered to be *non-dicendi* verbs – that acquired the special status of speech verbs due to their metaphorical use in certain contexts. This is how verbs coming from a wide variety of fields, such as animal communication sphere, physiological processes, natural phenomena, musical performances or certain onomatopoeic verbs may occasionally be considered as *dicendi* and, by their secondary meaning of human specific language (sometimes even gibberish or unintelligible), come to be perceived as reconfiguring the picture of the speech verbs in the lexicon of a language.

Keywords: Romanian vs. Spanish speech verbs, semantic transfer, metaphorical meaning, expressivity, lexical connotation.

Introducere: Verbe ale zicerii care redau metaforic ideea de zicere

Vorbirea, considerată a fi pilonul de bază al tuturor celorlalte activități umane, se reflectă ca importanță și în multitudinea verbelor zicerii. Comportamentul așa-numitei clase de *verba dicendi* a început să capete tot mai mult contur în demersurile teoretice, dovadă fiind faptul că lingviști de pretutindeni încearcă să realizeze o imagine a acestei categorii extrem de complexe de verbe. Prezenta lucrare se dorește a fi o încercare de punere în lumină, într-o manieră proprie, a numeroase aspecte lăsate până acum neexplicate, legate de abordarea semasiologică a verbelor zicerii. Se poate sesiza faptul că există uneori o amalgamare a anumitor clase semantice de verbe. Inventarierea acestor verbe vizează înlăturarea multora dintre confuziile create în jurul lor, iar cele câteva subcapitole în care este structurat acest articol sunt dedicate încercării de a clasifica aceste devieri de sens; o tipologizare a verbelor considerate ca fiind ocazional *dicendi* scoate la iveală numeroase accepțiuni cunoscute în mare parte de vorbitori,

însă neanalizate mai amplu într-un studiu, sau chiar inexistente, în unele cazuri, în lucrările lexicografice.

Verbe precum cele din sfera comunicării animale, a proceselor fiziologice, a fenomenelor naturale, a execuțiilor muzicale, precum și anumite verbe onomatopice, considerate de cele mai multe ori ca fiind *non-dicendi*, capătă valoare expresivă de vorbire, plasate într-un context anume, și animează peisajul verbelor de vorbire. Prin mecanismul metaforei, foarte multe verbe capătă noi valențe, reușind să întregească tabloul verbelor zicerii prin sensul lor secundar de limbaj (uneori chiar nedeslușit sau ininteligibil) specific uman.

Venind din domenii extrem de diverse, aceste verbe contribuie la formarea sensului general cu nuanțe suplimentare privitoare la modul de articulare, la inteligibilitatea discursului, la tonul folosit în comunicare, la atitudinea și sentimentele vorbitorului, la durata sau ritmicitatea emisiei fonice ș.a.m.d.

În cele ce urmează, vom discuta unele situații concrete de verbe și locuțiuni sau colocații verbale care preiau contextual funcția de zicere. Pentru acest demers ne-am oprit doar asupra acelor verbe care sunt consemnate în dicționare cu alte sensuri de bază decât cel al zicerii (uneori acest sens figurat fiind complet ignorat în dicționarele consultate), chiar dacă în unele situații concrete sensul de zicere îl concurează pe cel principal, tinzând să se fixeze în vorbirea curentă.

1. Verbe ale comunicării animale

Dacă limbajul articulat este o activitate specifică ființei umane, comunicarea, în schimb, este o necesitate vitală, concretizată într-o activitate ce se manifestă în cazul tuturor organismelor vii sub forme din cele mai variate. Unele specii de vertebrate comunică prin sunete specifice care, în conștiința umană, ajung să fie mărci distinctive pentru speciile respective, iar numele speciei și verbul ce denumește sunetele caracteristice manifestă solidaritate lexicală; astfel, de exemplu, verbul *a lătra* evocă substantivul *câine*, verbul *a cotcodăci* evocă substantivul *găină*, în timp ce verbul *a muși* evocă substantive care denumesc membri ai familiei bovine.

Utilizarea unor asemenea verbe cu sens de „zicere” este, însă, frecventă în limbile naturale, deoarece frecventă este și asocierea metaforică a unor tipuri umane sau a unor atitudini și stări emoționale cu anumite specii de animale ce prezintă, în mod obiectiv sau imaginar, unele caracteristici ce se doresc sancționate de către vorbitori. În mentalitatea colectivă, s-au fixat unele clișee privitoare la necuvântătoare, prin care acestea sunt definite printr-un număr redus de trăsături „distinctive”: porcul este întotdeauna gras / lacom sau murdar, pisica este perfidă, câinele este umil, vulpea este șireată ș.a.m.d. Astfel de stereotipuri se propagă de la o generație la alta în cadrul unei comunități umane, mai ales prin proverbe, zicători, fabule sau basme; din acest motiv, chiar dacă unele clișee sunt universale și general acceptate, altele diferă de la o cultură la alta.

În spațiul european, în general, faptele se prezintă relativ unitar, încât utilizarea metaforică a verbelor ce denumesc sunete caracteristice speciilor ca verbe pentru redarea comunicării umane este destul de asemănătoare de la o limbă la alta, și cu atât mai mult există concordanțe între limbile înrudite, cum sunt româna și spaniola.

Atunci când sunt folosite cu sens de zicere, verbele comunicării animale aduc în context diverse nuanțe semantice, pragmatice, modale și aspectuale. Prin însuși conținutul lor semantic, aceste verbe furnizează informații suplimentare legate de emiterea mesajului și pot privi corectitudinea articulării, tonul sau intensitatea cu care sunt rostite cuvintele ori atitudinea vorbitorului.

De exemplu, verbele rom. *a sâsâi* și *a șuiera*, asociate de multe ori reptilelor apode, sugerează un defect de vorbire legat de pronunțarea incorectă a consoanelor sibilante. Verbul corespunzător din spaniolă, *silbar*¹, este folosit ca verb al zicerii cu sensul de „a fluiera, a huidui pe cineva atunci când are o apariție publică”.

Verbul rom. *a mârâi*, caracteristic canidelor, privește atât rostirea închisă a vocalelor, cât și tonul agresiv al comunicării. Cu același sens figurat apare și în spaniolă verbul *gruñir*, atunci când se dorește nuanțarea discursului cu un anumit ton de nemulțumire și dezgust. Verbele rom. *a grohâi*, respectiv *a guîța / a covița*, tipice speciilor de suine, reliefează două modalități diferite de rostire: primul sugerează pronunțarea guturală a cuvintelor și tonalitatea joasă a vocii, în timp ce următoarele două descriu plastic o tonalitate acută și o intensitate ridicată a emisiei fonice. Este de remarcat faptul că verbul *gruñir*, menționat anterior, apare ca echivalent spaniol și pentru rom. *a grohâi*. La fel de bine evidențiază și limba spaniolă tonul ridicat al vocii, sunetele ascuțite produse de o persoană în timpul vorbirii, prin folosirea lui *chillar*, există și o expresie binecunoscută în Spania în acest sens: *chillar como un cerdo en el matadero*. Un echivalent pentru limba română ar fi putea fi *a țipa / a urla ca din gură de șarpe*; ultimele două situații, însă, nu implică în mod obligatoriu comunicarea de conținuturi, deci zicerea propriu-zisă.

Unele verbe, precum rom. *a rage*, *a muși* sau *a zbiera*, sp. *rugir*, *mușir*, *remudiar* sau *bramar*, pot apărea de multe ori ca termeni ai unor comparații (rom. *a rage ca vaca*, *a zbiera ca un măgar*, sp. *bramar / rugir como un león*) și fac aluzie la intensitatea ridicată a vocii, însoțită, eventual, și de o oarecare atitudine ostilă sau agresivă.

O serie de verbe de acest tip introduc, alături de componenta zicerii, informații legate de unele manifestări emoționale și fiziologice concomitente; astfel, verbele rom. *a chițâi / a chițcăi* (și cu varianta pronominală *a se chițcăi*) și *a behâi*, la fel rom. *a necheza* și corespondentul său sp. *relinchar* sugerează vorbirea printre chicote sau hohote de râs, în timp ce, dimpotrivă, verbele rom. *a miorlâi* (și cu varianta

¹ Moștenit din lat. *sibilare*, cu metateză.

pronominală *a se miorlăi*)² sau *a rage* și *a zăbiera* pot implica, în unele contexte, vorbirea deformată de un acces de plâns. Verbele rom. *a croncăni*³ și sp. *graznar*, *crascitar* / *croctar* / *croar* / *croajar* pot sugera și ele un râs (sau măcar un ton) sardonice, deoarece corvidele sunt considerate păsări inteligente și malefice în același timp. Dimpotrivă, verbul *a orăcăi*, care denumește sunetele produse de batracieni, sugerează contextual plânsul (eventual iritant sau obositor) al sugariilor care nu pot articula cuvinte concrete sau al copiilor foarte mici care abia testează vorbirea articulată. Cu un sens foarte asemănător, verbul spaniol *berrear*, de origine onomatopeică și similar ca semantică de bază verbului *a behăi* (deci specific ovinelor), apare cu sens de zicere pentru a desemna plânsul incontrollabil și excesiv al copiilor și sugariilor.

Verbul *a bâzâi* nu se referă la comunicarea propriu-zisă între membrii unei specii, ci imită zgomotul făcut în zbor de vibrația aripilor unor specii de hymenoptere și coleoptere; fiind un sunet din lumea animală, am preferat să-l tratăm aici, mai ales că sensul său se apropie oarecum de cele anterioare. Ca verb al zicerii, *a bâzâi* poate fi intransitiv sau pronominal, actualizându-se cu sensurile de „a plânge înfundat, a scânci”, sau, tranzitiv, *a bâzâi pe cineva (la cap)* înseamnă „a pisălogi, a cere ceva insistent și repetat”. Verbul corespunzător din limba spaniolă, *abejorrear*, provenit de la numele popular al bondarului (*abejorro*), are ca sens secundar „a produce un zgomot confuz, specific momentelor când vorbesc diverse persoane simultan”; remarcăm că și în limba română se utilizează uneori colocația *zumzet* / *zumzăit de voci* cu o aplicare asemănătoare.

Verbele rom. *a lătra* și sp. *ladrar* se utilizează uneori cu subiect uman pentru a desemna o comunicare realizată pe un ton ostil, încărcat de reproșuri ori acuzații sau chiar de amenințări care nu vor fi niciodată puse în practică (cf. rom. *Căinele care lătră nu mușcă*, sp. *Perro ladrador, poco mordedor*), așadar constatăm că există și situații în care aceste verbe aduc completări semantice de tip pragmatic. Merită menționat în acest context și verbul rom. *a scheuma*, cu varianta sa mai nuanțată *a schelălăi*, care ar avea drept corespondent sp. *gañir*, verbe întâlnite deseori pentru a scoate în evidență tenta de voce plângărească pe care o utilizează uneori persoanele în scopul de a se plânge, de a-și exprima nemulțumirea acută sau chiar durerea.

În unele cazuri, nu foarte numeroase, verbele de acest tip pot completa informația semantică lexicală cu nuanțe referitoare la categoria gramaticală a modalității verbale. Atunci când verbul respectiv denumește sunetele specifice unor specii cunoscute ca fiind gălăgioase și comunicative prin excelență, apare în context o nuanță durativă, sugerând un proces prelungit și continuu. Astfel, verbul

² Limba spaniolă nu oferă un echivalent perfect cu sens de zicere, care să corespundă sferei lumii animale (și anume *maullar*), cum se întâmplă în cazul limbii române, ci există un alt verb *lloriquear*, care transmite ideea de emiter de sunete intercalate cu plâns miorlăit și smiorcăit.

³ Am mai putea aduce în discuție aici și verbul sp. *grajear*, pe lângă sensul de bază de „a croncăni”, acest verb mai poate însemna și „a gănguri”.

rom. *a ciripi*, folosit metaforic cu un subiect uman caracterizat prin tinerețe, deci prin voci cu frecvențe în registrul acut (specifice copiilor sau femeilor tinere), implică și durata nedeterminată a activității. În mod asemănător, verbul sp. *cotorrear*, verb care în mod normal caracterizează diverse specii de papagali, se aplică uneori unui subiect cu trăsătura [+ uman] [+ feminin], sugerând discuțiile interminabile pe care se presupune că le poartă uneori grupurile de femei; acest verb, alături de aspectul durativ, aduce și conotații lexicale depreciative, el ajungând să fie sinonim cu *a bârși*, *a melița*, *a forfecă* etc., pe care le vom discuta ulterior; uneori, verbul rom. *a cotcodăci* poate fi folosit depreciativ cu sensuri și funcții asemănătoare.

Revenind la verbul *a ciripi*, menționat anterior, observăm că el dezvoltă un sens metaforic particular în argoul delincvenților, și anume „a face anumite mărturisiri care inculpă pe altcineva, a turna pe cineva, a da în gât”; de la acest sens s-a format substantivul derivat *ciripitor*, cu sensul de „turnător”.

Verbul sp. *cacarear*, „a cotcodăci”, are sensul de „a se lăuda excesiv, fără temei real”. În aceeași sferă a limbajului specific păsărilor putem face referire la verbul *a pițigăi(a)*, care ne trimite cu gândul la pasărea numită *pițigoii*. Folosit în forma lui pronominală, acest verb descrie felul în care o persoană își modifică vocea în scopul de a părea mai subțire sau mai ascuțită. Limba spaniolă nu oferă un echivalent care să derive din numele menționatei pasări cântătoare, ci face aluzie la ascuțimea vocii prin asocierea cu sunetul produs de un fluier (*hablar con voz de pito*).

Tot în acest context putem aminti și verbul *a turui*, care face aluzie la sunetele caracteristice scoase de turturele și porumbei, atunci când se dorește evidențierea faptului că o persoană vorbește întruna și repede, fără a spune lucruri importante: *îi turuie meru gura*. În cazul acestui verb spaniola oferă, în cadrul limbajului colocvial, un verb aproximativ echivalent, tot cu sens de zicere, *picotear*; dacă în vorbirea familiară verbul este folosit pentru a transmite ideea de „a vorbi lucruri inutile și insubstanțiale”, vom vedea că unul din sensurile proprii cu care acesta apare în dicționare este acela de *a ciocăni*, *a ciupi*, deci o acțiune specifică păsărilor în general. Uneori cu același înțeles se mai utilizează și verbul intransitiv rom. *a gurlui*⁴.

Un alt verb caracteristic sunetelor scoase de porumbei și turturele este sp. *arrullar*, provenit probabil de la onomatopeea *ru*, ce vrea să imite aceste sunete. În limbaj colocvial, acest verb poate apărea ca verb al zicerii cu semnificația: „(despre îndrăgostiți) a-și spune cuvinte dulci și drăgăstoase, a-și spune vorbe de alint”; evident, în această situație nu onomatopeea determină sensul figurat, ci percepția generală asupra acestor păsări, care simbolizează iubirea romantică⁵.

Așa cum se poate constata cu ușurință din cele prezentate mai sus, se pare că limbajul necuvântătoarelor influențează mult modul în care percepem rostirea

⁴ Echivalentul spaniol al acestui verb ar fi *cantalear*.

⁵ Cf. și rom. *ca doi porumbei*, sp. *como tortolitos* etc.

omenească, drept pentru care, mental, suntem de multe ori tentați să facem comparații, asocieri cu frecvența, sonoritatea sau alte caracteristici ale sunetelor produse de animale, pentru a reda mai plastic vorbirea umană. Verbele comunicării animale devin astfel substitute perfect valabile pentru verbele *dicendi* propriu-zise, având, în același timp, avantajul expresivității provenite din sonoritatea lor și din transferul semantic ce are loc dinspre lumea animalelor spre cea a ființei umane.

2. Alte verbe onomatopice

Există un inventar impresionant ca număr de verbe derivate de la interjecții care încearcă să reproducă diverse sunete din lumea extralingvistică, fie că este vorba de cea naturală sau de cea creată artificial de către societatea omenească. Dintre acestea, unele prezintă compatibilitate cu registrul vorbirii omenești în ceea ce privește frecvența, tonalitatea, cadența sau durata emisiei sonore, așadar întâlnim situații în care aceste verbe se pot actualiza contextual ca verbe ale zicerii.

Unele dintre verbele onomatopice trimit la sunete nearticulate emise, voluntar sau involuntar, de aparatul fonator uman. Verbul *a fistuș*⁶ desemnează un sunet ca un pleoscăit ușor produs cu ajutorul limbii sau al buzelor în semn de mirare sau negare sau pentru a recomanda cuiva să păstreze tăcerea. Verbele rom. *a scrâșni*⁷ (*din dinți*) și sp. *crujir*⁸ (*los dientes*) fac referire la sunetul caracteristic produs prin frecarea dinților de sus de cei de jos, prin încleștarea maxilarelor și deplasarea laterală a mandibulei. Fiind intransitive, toate aceste verbe funcționează ca *verba dicendi* doar atunci când introduc vorbirea directă; alături de componenta zicerii, ele aduc un plus de informație privitor la modul de articulare a cuvintelor, la sunetele și mimica ce însoțesc aceste cuvinte și, în plus, la atitudinea mai mult sau mai puțin ostilă a vorbitorului sau la starea emoțională a acestuia.

Tot de la interjecții au fost derivate și verbele rom. *a se văicări*, *a se văi(e)ta* și *a ofta* (de la *vai!*, respectiv *of!*), precum și puțin utilizatul verb sp. *ayear*; aceste verbe sunt simptome exprimate lingvistic ale unor emoții sau stări ale emițătorului, așadar situația lor este una intermediară între verbe ale zicerii și verbe ale simțurilor. În discurs, ele actualizează funcția expresivă a limbii și îmbogățesc conținutul semantic cu informații referitoare la starea emoțională sau fizică în care se găsește persoana locutorului.

Și alte sunete din lumea înconjurătoare au dat naștere unor verbe onomatopice care se pretează la glisarea semantică spre aria zicerii. Verbe precum

⁶ Onomatopoeic conform DEX; eventual înrudit etimologic cu lat. *fistulare*; cf. și rom. (reg.) *a fâșcăi*, it. *fischiare*.

⁷ Deși pare onomatopoeic, acest verb este considerat a fi împrumutat din bg. *скърпявам*, „a se rupe, a se sparge”.

⁸ Conform DRAE 2001, cu etimologie necunoscută; explicația originii onomatopoeice pare totuși plauzibilă.

a țini, *a scârțâi*, ca și *chillar*⁹ din limba spaniolă, vizează emisiile sonore în registrul acut, imitând unele sunete stridente și neplăcute din realitatea extralingvistică. Atunci când apar cu subiect [+ uman], aceste verbe intransitive sau pronominale pot avea sensul de „a se smiorcăi, a plânge sau a mima plânsul pentru a obține ceva”. Verbul *a (se) smârcăi / smiorcăi*¹⁰, chiar dacă la origine nu este onomatopeic, este perceput ca atare de către vorbitori, iar sensul său este apropiat de cele menționate mai sus.

Tot un verb onomatopeic este și sp. *farfullar* (ce derivă din *farf*), verb ce ar avea drept corespondente rom. *a bolborosi / borborosi*, verbul *a bâigu*¹¹ sau *a îngăima*, un verb cu etimologie necunoscută. Toate acestea vin să sublinieze vorbirea incoerentă, nedeslușită și confuză. Putem menționa aici și un alt verb utilizat pentru a exprima dezaprobarea prin strigăte și fluierături, și anume verbul tranzitiv *a huidui*. Acesta derivă de la interjecția *huido*, cu care se alungă porcii sau alte animale.

Cu o situație mai aparte se prezintă variantele *a (se) clămpăni / clănțâni*, înrudite etimologic cu substantivele sinonime *clămpă*, respectiv *clanță*, și cu interjecțiile *clămp* și *clanț* de la care se pare că au fost derivate. Sensul lor denotativ pornește de la onomatopeele care imită zgomotul produs prin lovirea a două obiecte dure; figurat, formele intransitive au sensul de „a flecări”, iar cele reflexive reciproce înseamnă „a se certa, a se ciondăni două persoane”¹². Cu un sens apropiat, verbul *a trăncăni*, derivat de la onomatopeea *tranc*, poate apărea ca intransitiv sau poate primi complinirea unei locuțiuni substantive în construcții de tipul *a trăncăni vrute și nevrute*. Toate aceste verbe au în structura lor și o componentă gramaticală durativă.

După cum se observă, numeroase verbe din această categorie tind să devină verbe ale zicerii propriu-zise, sensul metaforic înlocuindu-l treptat pe cel propriu. Mai mult decât atât, constatăm că, în multe situații, unele verbe împrumutate din alte limbi sunt percepute de către vorbitori ca verbe onomatopeice, fapt care le sporește plasticitatea și expresivitatea în discurs. Aceste verbe formează o punte către realitatea inanimată, împrumutându-i acesteia, uneori, câte ceva din trăsăturile specifice ființei omenești (prin reversul procesului pe care l-am discutat mai sus).

3. Verbe ale proceselor fiziologice

Verbele care denumesc manifestări fiziologice – controlate sau nu – pot participa la crearea sensului „zicere” în două moduri diferite: pe de o parte, ele pot completa tabloul general al comunicării cu informații privitoare la procese

⁹ Din lat. *fistulare*, prin forma moștenită **cisclare*.

¹⁰ Din sl. *smriekatī*.

¹¹ Cf. magh. *boho(n)gni*.

¹² Cf. și *a se lua în clanță cu cineva*, „a se lua la ceartă / harță”.

fiziologice aflate în derulare concomitent cu rostirea sau pot fi substitute figurate ale unor verbe ale zicerii, în acest caz caracterizând rostirea însăși.

În prima situație, avem de-a face cu verbe folosite intransitiv, care anticipează sau reiau vorbirea directă; în această categorie intră frecvent verbe precum *a plânge*, *a râde*, *a hohoti*, *a suspina*, *a tuși*, *a râgâi*, *a sughița*, *a icni*, *a geme*, *a se sceme*, *a horecâi*, respectiv câteva dintre corespondentele lor spaniole *llorar*, *reír*, *carcajear*, *suspírar*, *toser*, *eructar*, *sollozar*, *carraspear*, *gemir*, *roncar* etc. Aceste verbe sugerează faptul că vorbirea este însoțită de unele manifestări fiziologice.

În limba română, verbul *a boci*¹³ are un sens specializat în vorbirea populară, și anume „a recita versuri tipice, tradiționale în cadrul riturilor de înmormântare”. În varianta sa pronominală *a se boci*, alături de rom. *a se plânge* și sp. *plañirse*¹⁴, constituie un grup de verbe cu sens de zicere, care implică ideea de „a-și arăta nemulțumirea, durerea; a se tângui; a se lamenta”.

În aceeași ordine de idei, verbul sp. *rumiar*, lit. „a rumea”, provenit din domeniul fiziologiei animale și care în română primește doar sensuri figurate din sfera proceselor de gândire, capătă în limba spaniolă un sens concret de zicere, fiind utilizat frecvent cu semnificația de „a bombăni, a boscorodi, a bodogăni în semn de nemulțumire”.

Verbul sp. *soplar*, „a sufla”, capătă în argou un sens specializat, și anume cel de „a turna, a ciripi, a face dezvăluiri importante”.

Pentru cea de a doua categorie am reținut o serie de câteva verbe care au în comun ideea de expulzare a unui fluid din organism; metaforic, fluxul de aer asociat rostirii este asimilat fluidelor corporale care sunt evacuate din corp, așadar verbele din această clasă vor primi obligatoriu un complement direct exprimat printr-un substantiv din aria semantică a vorbirii. Este cazul verbelor de tipul rom. *a scuipa*, *a vomita*, *a borî*, *a sceme*, *a râgâi*, sp. *escupir*, *vomitar*, *eructar*, care se pot combina cu diverse complemente directe: pentru a exemplifica, expresia *scuipă tot!* este un ordin adresat cuiva de la care se așteaptă o mărturisire completă a unor fapte importante, iar expresia *a scemut două vorbe* sugerează dificultatea cuiva de a se exprima coerent sau logic. Argotic și licențios, verbul *a căca*, folosit tranzitiv cu complement [+uman], apare uneori ca verb al zicerii cu sensul de „a certa, a ocări pe cineva, a-l face cu ou și cu oțet”.

Este evident faptul că verbele din această ultimă categorie se actualizează ca verbe ale zicerii doar în stilurile informale, unele dintre ele – dacă nu chiar toate – fiind vulgare sau cel puțin deranjante.

¹³ Cf. *boace*, cuvânt moștenit din lat. *voce-*, învechit și popular, care a fost înlocuit de neologismul *voce*, cu etimologie multiplă italiană și latină.

¹⁴ Atât sp. *plañirse*, cât și rom. *a se plânge* sunt moștenite din lat. *plângere*.

4. Verbe ale fenomenelor naturale

Verbele din sfera meteorologică, în special cele care fac referire la manifestări incontrollabile ale naturii dezlănțuite, sunt deseori asociate comportamentului persoanelor foarte temperamentale, pentru că, în mod tradițional, mentalul colectiv tinde să umanizeze lumea înconjurătoare în toate formele sale. Fenomenele naturale au fost explicate în gândirea religioasă ca manifestări ale stărilor emoționale prin care treceau diverse tipuri de divinități, așadar investirea hiperbolică a oamenilor obișnuiți cu puteri supranaturale este o dovadă a gândirii metaforice a omului. Expresia lingvistică a acestei tendințe de metaforizare se concretizează, în situația de față, prin funcționarea unor verbe din domeniul meteorologic ca verbe ale zicerii.

Verbul *a tuna*, la fel ca echivalentul sp. *tronar*¹⁵, poate avea sensul metaforic de „a răcni, a urla” atunci când este utilizat cu subiect [+ uman]. Apare uneori însoțit de un verb cu sens complementar în construcția *a tuna și a fulgera*; deși verbul *a fulgera* nu poate fi utilizat singur ca *verbum dicendi*, deoarece el denumesc un fenomen optic, sensul general al structurii este cel de „a profera ocări și/sau amenințări, a-și exprima furia sau nemulțumirea pe un ton ostil și agresiv, a face scandal”. Alături de sensul lexical, colocația menționată anterior poate aduce și o nuanță gramaticală durativă.

Verbul *a potopi* nu poate funcționa în sine ca un verb al zicerii, ci necesită o complinire din sfera semantică a zicerii, introdusă prin prepoziția *cu*: *a potopi cu ocări / amenințări / întrebări* etc. (cf. și *a ploua cu întrebări* etc.). Acest verb trimite atât la sonoritatea ploilor torențiale, cât, mai ales, la caracterul durativ și iterativ al acestui fenomen meteorologic, cu atât mai mult cu cât el evocă diluviul biblic, de proporții catastrofale, așadar hiperbola este evidentă.

Intrând încă o dată în repertoriul verbelor onomatopice, găsim forme precum *a susura* (sp. *susurrar*) sau *a șopori / a șopoti / a șopocăi*, asociate în general cu sunetul produs de curgerea lină a apei, care devin verbe ale zicerii având ca trăsătură comună vorbirea pe un ton scăzut, în șoaptă; din punctul de vedere al nuanțelor gramaticale, primul este mai curând incoativ, în timp ce al doilea sugerează caracterul durativ al acțiunii.

Contextual, și verbul *a izbucni* poate funcționa ca verb al zicerii, atunci când introduce anaforic sau cataforic vorbirea directă. Acest verb, prin semantica sa (din bg. *избухна*, cu sens asemănător de „manifestare bruscă, puternică și neașteptată”; cf. și *izbuc*, „izvor cu activitate intermitentă, care funcționează pe principiul sifonului”), aduce categoric o nuanță aspectuală ingresivă.

¹⁵ Dacă verbul românesc *a tuna* este moștenit direct din lat. *tonāre*, varianta sp. *tronar* este contaminată de la forma *trueno* < lat. *tonitrus*, care motivează epenteza lui *r*.

5. Verbe ale execuțiilor muzicale

Muzica și comunicarea verbală au unele aspecte comune, legate de caracterul lor social și de scopul lor de a transmite informații, emoții, stări etc.

Fără îndoială, primele manifestări muzicale, în special cele laice, aveau un scop concret și pragmatic, deci erau însoțite de texte prin care se comunicau fapte sau știri de la o comunitate la alta sau de la o generație la alta.

Dacă în română verbul *a cânta* acoperă atât sfera muzicii vocale, cât și pe cea a muzicii instrumentale, cele mai multe limbi fac distincție între cele două activități: engl. *sing – play*, fr. *chanter – jouer*, germ. *singen – spielen* etc. Și în spaniolă verbele sunt diferite, dar verbul utilizat pentru a reda execuția muzicală la un instrument nu are componenta ludică pe care o regăsim în limbile citate: în spaniolă, lui *cantar* i se opune *tocar*, al cărui sens de bază este „a atinge”.

Verbele *a cânta (din gură)* și *cantar* pot prelua cu ușurință funcția zicerii, mai ales pentru faptul că prezintă componenta comună a emiterii de sunete pe cale orală. Pe lângă nuanța de muzicalitate pe care o pot aduce, eventual, în context, ele dezvoltă și alte sensuri în sfera zicerii. Pentru verbul românesc, reținem sensurile de „a vorbi mult și fără rost, a înșira vorbe goale”, „a săcăi, a pisa la cap”, respectiv cele argotice de „a denunța, a turna” și „a înșela, a face din vorbe pe cineva”, precum și cel popular de „a boci, a jeli un mort”. În spaniolă, verbul *cantar* are ca sensuri figurate, în registrul colocvial, „a denunța, a turna pe cineva”, pe care le-am notat și pentru limba română, precum și „a vorbi pe șleau, a zice verde în față”, în acest ultim caz fiind tranzitiv.

Cât privește execuțiile muzicale instrumentale, observăm că există, în ambele limbi, unele verbe sau locuțiuni și locuțiuni verbale care valorifică trăsăturile caracteristice ale sunetelor emise de instrumentele respective pentru a le asocia cu situații concrete și particulare din comunicarea umană verbală.

Verbul spaniol *sonar*, utilizat uneori ca tranzitiv pentru a desemna execuția muzicală la anumite instrumente (*sonar el clarín*), poate însemna ca verb al zicerii „a se răspândi un zvon, a se vorbi, a se zice”.

Verbul românesc *a trâmbița*, similar ca sens cu locuțiunile rom. *a bate toba / toaca*, capătă sensul figurat de „a face cunoscut, a da de știre tuturor cu privire la un secret”, eventual „a lansa zvonuri sau informații contrafăcute cu scopul de a apărea într-o lumină favorabilă”, sensuri pe care vorbitorii le identifică a fi principale. Cu un sens asemănător reținem verbul spaniol *tamborilear*, de la *tambor*, „tobă”, cu sensul de „a trâmbița succesele cuiva, a-i da apă la moară cuiva”, echivalent cu expresia românească *a bate toba*, dar și sp. *trompetear*, corespondentul perfect pentru rom. *a trâmbița*.

Tot din secțiunea alăturată, reținem pentru limba română verbul colocvial *a tromboni*, de această dată cu un sens complet diferit de cele anterioare; astfel, acest verb poate fi echivalat contextual cu „a minți, a păcăli, a vinde gogoși”.

O semnificație asemănătoare are locuțiunea verbală rom. *a duce cu cobza*, sinonimă cu *a duce cu preșul*, adică „a înșela, a păcăli, a minți”.

Un alt verb care merită reținut pentru limba spaniolă ar fi *tararear*, provenit de la onomatopeea *tarara*, sunet produs de trompetă. Originea verbului corespondent din limba română, *a fredona* este cu totul diferită, și anume din fr. *fredonner*. Ceea ce se poate remarca în această paralelă de verbe este faptul că spaniola are un termen specific pentru situația în care se fredonează ceva fără cuvinte, verbul menționat anterior (în cazul încercărilor de a cânta un fragment de melodie articulând cuvinte există variantele *canturriar* și *canturrear*), pe când în limba română nu se poate sesiza distincția între cele două modalități de „a îngâna o melodie”. Verbul românesc *a fredona*, folosit tranzitiv cu complement direct de persoană, are, colocvial, sensul de a „pisa, a toca pe cineva la cap, a obosi cu insistențele”: *ia nu mă mai fredona atâta!*

Tot în registrul colocvial – și cu uz relativ restrâns – reținem, pentru limba română, expresia *a se ține de țambale*, cu sensurile de „a răspândi zvonuri nefondate, minciuni, intrigi, calomnii”, dar și „a denunța, a ciripi, a turna pe cineva” din registrul argotic. Unele dicționare¹⁶ menționează metafora *a cânta la cobză*, cu sensul de „a denunța, a turna, a ciripi”.

În contexte referitoare la comunicare, expresiile românești *a ține hangul / isonul*, respectiv *a-i cânta cuiva în strună* se actualizează cu sensurile de „a susține părerea cuiva, repetând ideile exprimate și/ sau aducând în discuție argumente noi (eventual nefondate)” ori „a incita pe cineva la discuții în scopul de a-l provoca”.

Concluzie

Așa cum se poate constata din analiza de mai sus, repertoriul de verbe ale zicerii se îmbogățește contextual cu numeroase verbe din alte domenii ale vieții cotidiene, reflectând modul în care membrii unei comunități omenești se raportează la lumea înconjurătoare.

Categoriile și exemplele de mai sus nu se pretind a fi exhaustive; dimpotrivă, avem certitudinea că există numeroase alte verbe care, la rigoare, pot îndeplini cu succes funcția de desemnare a comunicării lingvistice, îmbogățind-o cu nuanțe lexicale, pragmatice și gramaticale pe care verbele din inventarul standard n-ar putea să le exprime. Demersul nostru nu face altceva decât să evidențieze varietatea acestor posibilități și versatilitatea celor două limbi romanice studiate în a reda anumite subtilități ale actului comunicării.

¹⁶ George Volceanov, *Dicționar de argou al limbii române*, București, Editura Niculescu, 2007.

Bibliografie

Dicționare și monografii

- Corominas, Joan, 1983, *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, Madrid, Gredos.
- Ciorănescu, Alexandru, 2001, *Dicționarul etimologic român*, București, Editura Saeculum.
- *** *Dicționarul explicativ al limbii române*, 1998, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, București, Editura Univers Enciclopedic.
- *** *Diccionario de la Lengua Española*, 2001, vigésima segunda edición, Madrid, Real Academia Española.
- Moliner, María, 1990, *Diccionario de uso del español*, Madrid, Gredos.
- *** 2009, *Noul dicționar explicativ al limbii române*, București – Chișinău, Editura Litera Internațional.
- Barbu, Ximena-Iulia, 2008, *Verbele dicendi în limba română: aspecte etimologice, semantice și sintactice*, teză de doctorat nepublicată, Universitatea din București.
- Bidu Vrânceanu, A., Forăscu, N., *Modele de structurare semantică*, Timișoara, Ed. Facla.
- Botezatu, Grigore, Hâncu, Andrei, 2001, *Dicționar de proverbe și zicători românești*, București-Chișinău, Editura Litera Internațional.
- Calero Díaz, José Alejandro, 2010, *Análisis del dominio léxico de los verbos que expresan manera de hablar y su componente valorativo en la lengua checa*, Universidad de Granada, Departamento de Filología Griega y Filología Eslava.
- Calles Vales, José, Bermejo Meléndez, Belén, 2001, *Jergas, argot y modismos*, Madrid, Editorial LIBSA.
- Campos, Juana G., Barella, Ana, 1993, *Diccionario de refranes*, Madrid, Espasa Calpe.
- Ducrot, Oswald, 1986, *El decir y lo dicho – Polifonía de la enunciación*, Barcelona, Ed. Paidós.
- Dumitrăcel, Stelian, 2001, *Pînă-n pînzele albe: expresii românești*, Iași, Institutul European.
- Dumitrăcel, Stelian, 1980, *Lexic românesc. Cuvinte, metafore, expresii*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Junceda, Luis, 2005, *Diccionario de refranes, dichos y proverbios*, Madrid, Espasa Calpe.
- Lang, M. F., 1992, *Formación de palabras en español. Morfología derivativa productiva en el léxico moderno*, Madrid, Cátedra.
- Neagu, Valeria, Necheș, Gabriela, Șandru-Mehedinți, Tudora, Albu, Maria Melania, 2008, *Dicționar frazeologic spaniol-român*, București, Univers Enciclopedic.
- Pisot, Rafael, Mahalu, Loreta, Teodorovici, Constantin, 2002, *Dicționar spaniol-român de expresii și locuțiuni*, Iași, Editura Polirom.
- Pohoăț, Ramona, 2011, *Construcții fixe în limbile română și spaniolă*, teză de doctorat nepublicată, Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava.
- Ruiz, Leonor, 1998, *Fraseología del español coloquial*, Barcelona, Ariel.
- Sala, Marius, 1999, *Introducere în etimologia limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic.
- Salanova Arnal, Juan, 2005, *Diccionario de dichos y frases hechas*, Zaragoza, Ediciones Casa „El Molino”.
- Varela, Fernando, 2004, Kubarth, H., *Diccionario fraseológico del español moderno*, Madrid, Gredos.
- Volceanov, George, 2007, *Dicționar de argou al limbii române*, București, Editura Niculescu.
- Zanne, Iuliu A., 1959, *Proverbele românilor*, București, Editura Tineretului.

Articole

- Bäckvall, Hans, 1999, « Verbes déclaratifs en français et en espagnol », în *Revue de linguistique romane*, Vol. 63, Nr. 251-252, pp. 509-544.
- Bîrcă, Maria, 1972, „Caracteristicile semantice ale verbelor zicerii”, în *Limba și literatura moldovenească*, nr. 3, pp. 34-39
- Brâncuș, Gheorghe, 1990, „Sensul « legere » al verbului *a cînta*”, în *Limba Română*, XXXIX, nr. 5-6, pp. 389-390.
- Pană-Dindelegan, Gabriela, 1976, „Reflecții asupra modalității contextuale de analiză a sensului (cu referire specială la verb)”, în *Limba română*, nr. 2.
- Pegulescu, Anca Mariana, 2009, „Relativismul lingvistic în proverbe”, în *Limba și context. Revistă de lingvistică, semiotică și știință literară*, Anul I, nr. 2, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, Republica Moldova, 2009, pp. 123-127.

Resurse web

- The Alternative Spanish Dictionary*, The Alternative Dictionaries, disponibil la adresa: www.alternative-dictionaries.net/dict/Spanish, consultat pe 12.06.2015.
- Refran-es. Refranes, dichos y proverbios de todos los tiempos*, disponibil la adresa: www.refran-es.com, consultat pe 2.06.2015.
- Rojo, Ana, Valenzuela, Javier, 2001, “How to Say Things with Words: Ways of Saying in English and Spanish”, *Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal*, vol. 46, n° 3, pp. 467-477, disponibil la adresa: <http://id.erudit.org/iderudit/003971ar>, consultat pe 5.06.2014.